

III. Могилянський історико-філософський семінар

«ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТЕКСТУ В ІСТОРИКО- ФІЛОСОФСЬКОМУ ДОСЛІДЖЕННІ»

Третій Могилянський історико-філософський семінар відбувся 26 січня 2005 р. Безпосередньою темою обговорення учасників семінару – науковців Києва, Сімферополя, Полтави, Черкас – цього разу була проблема інтерпретації тексту в історико-філософському дослідженні. Втім у продовження традиції перше засідання семінару було присвячено аналізу результатів історико-філософських студій, здійснених в Україні впродовж 2004 р.

Розгляд проблеми історико-філософської інтерпретації відбувався у режимі доповідей (В. Гусєв, В. Менжулін) та дискусії із чотирьох основних питань, винесених на обговорення: 1) текст як джерело історико-філософського дослідження; 2) текст і контекст в історико-філософському дослідженні; 3) місце інтерпретації в історико-філософському пізнанні; 4) методологічні аспекти інтерпретації філософського тексту.

Матеріали до засідання I

УКРАЇНЬКА ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКА НАУКА у 2004 р.

Огляди

Іван ЛИСИЙ

*Національний університет
«Києво-Могилянська академія»*

Історія української філософської думки у 2004 р.

В українській гуманітарній науці дотепер продовжує домінувати тенденція до замикання на українознавчій проблематиці. Її потрохи долають вітчизняні історики філософії; так, у 2003 р. з-поміж п'ятнадцяти кандидатських дисертацій з історії філософії дев'ять було присвячено історії української філософської думки, а у 2004 р. із двадцяти п'яти дисертацій – одна докторська і вісім кандидатських. До останніх слід додати чотири монографії, два навчальних

посібники і понад шістдесят публікацій у збірниках та журналах. Серед монотематичних збірників варто відзначити матеріали пражської конференції, присвяченої Д. Чижевському, та позначену 2003-м, але видану у 2004-му році велику (716 сторінок) і цікаву збірку сквородинознавчих досліджень, традиційно підготовлених у Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті ім. Г. Сковороди (серед авторів останньої – В. Нічик, Р. Піч, Л. Ушкалов).

Історико-філософську україністику знаходимо також у таких не завжди регулярних періодичних виданнях, як «Філософсько-антропологічні студії» та «Мультиверсум» (Київ, Інститут філософії НАНУ), «Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності» (Київ, Київський національний лінгвістичний університет), «Sententiae» (Вінниця), «Докса» (Одеса), «Філософські пошуки» (Львів-Одеса), «Людинознавчі студії» (Дрогобич), «Нова парадигма» (Запоріжжя), «Філософія. Культура. Життя» (Дніпропетровськ), «Наука. Релігія. Суспільство» (Донецьк), нещодавно відновлений «Віра й розум» (Харків), а також у наукових записках та вісниках багатьох вищих навчальних закладів України.

Хоча, як стверджує харківський професор О. Кривуля, дисертація і є основним видом вітчизняної філософської творчості (саме ця теза була заголовком його публікації у збірці матеріалів XI Харківських Сквородинських читань 2004 р.), я все ж таки почну огляд із монографій. Це насамперед завершена В. Мазепою незадовго до смерті солідна праця «Культуроцентризм світогляду І. Франка». Привернула увагу не тільки вузького кола фахівців, а й широкої читацької громади колективна монографія наших колег В. Горського, Ю. Завгороднього, О. Вдовиної, О. Киричка «Давньоруські любомудри»; про це свідчить високе місце праці у рейтингу «Книжка року-2004» (у номінації «Софія»). Книжка містить аналізовані у ній давньоруські тексти, іменний і предметний покажчики та досить об'ємне англomовне резюме.

Філософського змісту в спадщині О. Довженка дошукується у своїй книжці «Філософські обрії О. Довженка» чернігівський філософ С. Мащенко. А Я. Козачок завершує у 2004 році серію своїх публікацій про М. Костомарова монографією «Українська ідея: з вузької стежки на широку дорогу».

Залишаючись на «вузькій стежці» видання історико-філософських підручників та навчальних посібників, хочу наголосити, що їх

підготовка має за свій фундамент, як правило, великий масив науково-дослідницьких праць у відповідній царині пізнання. Тому вихід книг цього жанру є свідченням певних досягнень у відповідній сфері наукового знання. Це, зокрема, стосується вкотре перевиданої 2004 року – звісно, щоразу у переробленому й доповненому форматі – «Історії української філософії». На цей раз книжка здобула ранг підручника. В. Горський, долучивши до співавторства К. Кислюка, значно розширив методичний блок видання, доповнивши його словником основних персоналій та концептуальних ідей, тестовими завданнями, темами рефератів; у підручнику є іменний покажчик, який полегшує використання книжки у довідкових цілях.

В. Нападиста видала 2004 року «Історію етики в Україні». Цю колись традиційну «дипломатичну» формулу «в Україні» було вибрано для заголовка тому, що у навчальному посібнику йдеться про російську академічну філософію.

До майже призабутої постаті не першої шеренги – М. Павлика – звернулися івано-франківці Г. Єрушевич та Я. Мельник. Видана ними трохи незвична «хрестоматія» – це невеликі фрагменти з різних писань М. Павлика, згруповані упорядниками за досить довільно визначеними 90 тематичними рубриками. Складно вгадати адресата такого видання.

Я вже зазначав, що дисертаційний ужинок у нас, як і торік, досить скромний. Єдина докторська дисертація Є. А. Харьковщенка написана на стику релігієзнавства, історії ідей та історії культури. Серед восьми кандидатських дисертацій кілька досліджень реалізуються в інтертекстуальному ключі (О. Вдовиної, А. Супрун), що не може не радувати, або у традиційній компаративістській площині (В. Арутюнян). Дисертанти також вдаються до узагальнення великих пластів української культурної спадщини (М. Дойченко, В. Козачинська, певною мірою і Н. Городецька). Є дисертації з історико-релігієзнавчих питань (О. Розумної та Є. Снігур).

В українознавчих історико-філософських публікаціях 2004 р. заторкнуті численні постаті, так чи інакше причетні до творення вітчизняної філософської культури – від митрополита Іларіона до Миколи Хвильового. Є у цих звертаннях певна, так би мовити, свіжість. Наприклад, з'ясування О. Стеблиною ролі Д. Велланського у становленні романтичного світогляду в духовній атмосфері України і Росії першої третини ХІХ ст.; або дослідження діалогічності української філософії ХХ ст. (М. Альчук); або аналіз К. Кислюком

літературизації філософської думки на матеріалі української історіософії, або звернення М. Гольберга до потєбнянського бачення проблеми невимовного у поезії і філософії. Серед досить численних і у цьому – неювілейному – році публікацій скворородинівського циклу (я нарахував їх майже півтора десятка) привертають увагу наголосом на єдності життя і думки стаття Ю. Надвірняк, а порушенням неявних табу – повторне звернення Л. Ушкалова до теми «Скворорода та Україна» (у розумінні – українство – І. А.). І геть несподіваною видалась мені точка зору, обрана І. Федем: свою статтю він назвав «Естетичні засади Скворороди-містика з точки зору даоської алхімії». Несподіванкою стало й те, що архівіст М. Ходоровський розглядає масонство XVIII ст. як релігійно-філософську течію, обираючи персонажами своєї розповіді С. Гамалію, М. Ковалинського, П. Лодія, В. Томару, К. Розумовського.

На жаль, наукове співтовариство – в особі редакторів і редколегій журналів чи збірників – продовжує поблажливо ставитися до речей вторинних, до публікацій, у яких відсутній момент новизни. Наприклад, одеський журнал «Перспективи» пропонує матеріал В. Стокяло «Філософія серця П. Юркевича»; харків'яни у збірці «Філософія і література» подали матеріал А. Забари «Гуманізм літературної та філософської спадщини Г. Сквороди»; Н. Руденко і Г. Хоменко опублікували статтю «Філософські аспекти творчості Т. Шевченка». Складається враження, що деякі автори погано орієнтуються у нинішньому стані історико-філософського українознавства, не вважають за потрібне вести бібліографічний пошук, а тому вкотре відкривають Америку.

Між іншим, редактори наукових видань мали б відчувати відповідальність принаймні за коректну тематизацію друкованих ними матеріалів: курйоз у заголовку статті Т. Гончарук «Особливості взаємовпливу культури Київської Русі на розвиток української національної ідеї в XIX ст.» (курсив наш. – І. А.) – зовсім не виняток.

Траплялись публікації оглядового характеру, які, не поповнюючи багаж відомого у межах певного предмета дослідження, могли б привернути увагу фахівця новими смисловими акцентами чи оригінальними узагальненнями (див. статті Н. Морської, Т. Талько чи І. Кобзій). Такі узагальнення особливо цінні у поєднанні з історіографічним аналізом великого масиву досліджень (див. огляд

С. Боднара) або із залученням мало відомих вітчизняним фахівцям матеріалів (стаття І. Ермен про рецепцію О. Потебні на Заході).

Були у 2004 році і історико-філософські дослідження так званої «галузевої філософії», зокрема філософії права (статті Н. Жукової та В. Мойсієнко).

Безумовно, актуальними є проблеми української філософської термінології; в історико-філософській площині їх розглядали О. Бродецький і В. Корабльова.

Лише одна стаття Н. Прядко присвячена мислителям киево-могилянського кола. Не досліджується вітчизняна філософія XIV–XVI ст., коли до інтелектуального обігу було введено повний корпус «Ареопагітик»; тут виняток становить хіба що дисертація Н. Городецької та стаття В. Жижченка. Практично немає праць, у яких би переосмислювалися традиційні інтерпретації здобутків філософської думки XIX ст. Тут можна назвати тільки монографію В. Мазепи про І. Франка.

Вітчизняними істориками філософії здійснюються як компаративістські дослідження феноменів українського філософського мислення з явищами європейської та світової філософії (наприклад, Б. Починок порівнює вчення Г. Сковороди і К. Поппера про «три світи»; М. Хомин і В. Писчиков зіставляють ідеї Г. Сковороди з філософською парадигмою Просвітництва; Ф. Бацевич порівнює лінгвофілософські концепції О. Потебні та К. Твардовського; А. Бичко зіставляє новоромантичні ідеї Лесі Українки із засадами комунікативної філософії тощо), так і зіставляються позиції українських мислителів, що репрезентують різні епохи (наприклад, Л. Діденко зіставляє трактування дуалістичного виміру людини Г. Кониським і Г. Сковородою; Є. Харьковщенко порівнює софійність у філософії Г. Сковороди і П. Юркевича; О. Рудакевич досліджує ставлення Т. Шевченка та І. Франка до націоналістичних проблем тощо).

Проте у першій із зазначених площин відсутні узагальнюючі праці, в яких би українська філософська думка ставилась у загальноєвропейський і світовий філософський контекст. Так само у другому аспекті відсутнє намагання реконструювати українську філософську традицію; наголошується насамперед на аспекті наступності у розгортанні українського філософування. І перше, і друге завдання навряд чи може успішно вирішуватися без уточнення і додаткового теоретичного обґрунтування царини компетенції історії української філософії у її науково-дисциплінарному форматі.

На завершення торкнувся організаційного питання. Цього року відбудеться черговий, VI Конгрес Міжнародної Асоціації українців. На останніх конгресах філософське співтовариство було представлено недостатньо. І навряд чи ми на сьогодні здатні виступити потужніше саме як філософи, що бачать своє покликання, серед іншого, й в рефлексії над колективною свідомістю спільноти і тими тенденціями її змін, які оприявнюються нині. А от в ролі істориків української філософської культури таке представництво може бути забезпечене досить гідно. Не знехтуймо цією можливістю.